

**Wie niet bij het kruis
begint, komt niet bij
de waarheid uit**

Ds. Andries Zoutendijk wijdde zijn doctoraalscriptie aan Gunning, een theoloog uit de oude doos, wiens werk nog onverminderd actueel is. 'Als kerk staan we vandaag in een seculiere en antireligieuze context. Dat gold ook voor Gunning.'

tekst **Tjerk de Reus**

Andries Zoutendijk (1952) raakte in zijn studietijd al geboeid door 'de oude Gunning' (1829-1905). Hij is niet zomaar een schim uit het verre verleden, vindt Zoutendijk. In de praktijk van zijn Utrechtse stadsgemeente merkt hij hoe trekjes van Gunnings houding én door hem geformuleerde gedachten nog altijd behulpzaam zijn om het vizier scherp te houden. Per saldo is Gunning helemaal niet ver weg, beseft Zoutendijk, nu hij een mooi rood boekwerk in handen houdt, getiteld: *Verzameld Werk*. Hierin zijn teksten van Gunning gebundeld uit de periode waarin hij professor in de theologie was, in Amsterdam en Leiden. "Als kerk staan we vandaag in een seculiere en antireligieuze context. Dat gold ook voor Gunning", weet Zoutendijk, die zijn doctoraalscriptie theologie aan Gunning wijdde. "Aan de Leidse universiteit heerste de vrijzinnigheid en juist daar kwam Gunning terecht, een tere, diepgelovige man, tussen collega's die hem respecteerden om zijn persoonlijke vroomheid. Maar van zijn visie moesten ze niets hebben. Toch wilde Gunning juist in die sfeer voluit missionair zijn."

Het nieuwe rode boek waarop Gunnings naam staat, is het tweede deel van het *Verzameld Werk*. Volgend jaar zal het laatste deel verschijnen, waarin we Gunning bezig zullen zien in de wijde wereld van cultuur en literatuur. Hij was een breed belezener, publiceerde vele theologische, filosofische en culturele geschriften. Hij was intens betrokken bij de toenmalige samenleving en sprak als prediker nogal eens met koningin Sophie, de vrouw van koning Willem III. Gunning had een warm hart voor evangelisatie, maar zag niets in het geharnaste 'gereformeerdendom' van Abraham Kuiper. Gewetensvol kruiste hij de degens met liberalen, ofwel 'secularisten', die het christelijk geloof een onwetenschappelijke, onvolwassen hobby vonden.

Is het christelijk geloof eigenlijk wel redelijk, verdient het ook respect in de ogen van weldenkende wetenschappers? In Gunnings tijd stond dit ter discussie, in toenemende

mate. Aan de theologische faculteit in Leiden zei men: je moet het christendom waardevrij bestuderen, puur wetenschappelijk, zonder een 'gelovige bril'. Ook de Nederlandse wetgeving voor de universiteiten bepaalde dat het christelijk geloof geen uitgangspunt kon zijn voor wetenschappelijk onderwijs. Precies zoals vandaag bon ton is onder seculiere intellectuelen. Alleen zogenoemde kerkelijke hoogleraren, die met een korreltje zout genomen werden, mochten lesgeven vanuit de belijdenis van de kerk, maar zij zaten in een eigen 'hok', anderen hadden aan hen geen boodschap. Zoutendijk: "Gunning werd benoemd als kerkelijk hoogleeraar en hij besepte heel goed in welke wereld hij terecht kwam. Maar hij liet zich niet in dat hokje duwen. Hij zette juist heel sterk in op geloven in Christus als uitgangspunt van alle wetenschap, met zijn oratie 'Het kruis als waarheid van wetenschap en kerk'. Als je niet bij het kruis begint, kom je ook niet bij waarheid uit, stelde hij."

Dat is nog even wat anders dan hoe christelijke wetenschappers zich vandaag opstellen, signaleert Zoutendijk. Onlangs verscheen een boek van Stefan Paas en Rick Peels, *God bewijzen*, waarin zij betogen dat het geloof intellectueel goed houdbaar is. Zoutendijk: "De gedachte is: ons geloof kan de toets van rationele kritiek doorstaan, we komen niet met een onzinnig verhaal op de proppen. Prima dat dit gebeurt. Maar wat Gunning doet, gaat wel een stap verder. Paas en Peels brengen Christus niet ter sprake. Gunning stelde onomwonden: Jezus Christus is de dragende grond van ons mens-zijn, van de humaniteit, van de waarheid, en dus ook van de wetenschap. Dat zei hij ten overstaan van zijn liberale Leidse gehoor. Het kruis is het beginsel van het ware mens-zijn, betoogde hij. Bij het kruis gaat om verzoening, om het dempen van de kloof tussen God en mens. Maar ook vormt het kruis de 'realisering van de humaniteit', zoals Gunning dat formuleerde: in de weg van het offer word je als mens pas zoals je bedoeld bent. Christus is die weg ons voorgegaan en het is aan ons Hem na te volgen." Het is eigenlijk heel spannend om met Gunning mee te

denken, vindt Zoutendijk. “Je neemt je plek in als gelovige, te midden van een seculiere cultuur, waarin het christelijk geloof in feite heeft afgedaan. Toch geloof je dat het verhaal van Jezus het eigenlijke verhaal is, ook van mensen die daarvan weinig weten of zelfs niets van weten willen. Als ik in gesprek ben met mensen in de stad, schiet mij soms die uitspraak van Jezus te binnen, ‘U bent niet ver van het Koninkrijk van God’. De basale bezieling van mensen kan nauw verwant zijn aan al datgene waar Jezus voor staat. Gunning zei: Jezus is de ‘bevrediging van ’s mensen diepste behoeften.’ Dat klinkt een beetje ouderwets, maar het is niet verouderd.”

Zoutendijk bladert in het *Verzameld Werk*, legt het boek open en zegt: “Hier is iets wat mij raakt. Gunning opent het cursusjaar 1892-1893 met een college, waarin hij de vraag behandelt of volmaaktheid ‘trapsgewijze’ wordt bereikt. De inhoud van zijn betoog laat ik even links liggen, het gaat me om de manier waarop hij de studenten aanspreekt: als gelovigen in Jezus Christus. Dat was zijn gewoonte. Hij had daarop wel kritiek gekregen, mensen schreven hem brieven en zeiden: die Leidse studenten van u zijn liberale types, ze zien Jezus als een goed mens en vinden dat het in de kerk vooral over deugdzaamheid zou moeten gaan. Zijn dat nu ware gelovigen? Niettemin zei Gunning: ‘ik spreek hen aan als gelovigen. Ze hebben zich ingeschreven voor de opleiding tot dienaar van het Evangelie en dat is toch een belijdenis!’ Tegen die studenten zegt hij: ‘wellicht verschilt u van mening met de leer van de kerk, maar als dat zo is, zal dat toch geen afbrekende kritiek zijn? U zult dat gelovig bedoelen, zodat we dankzij u iets beters in handen krijgen, iets wat de zaak van het Evangelie op betere wijze zal dienen!’ Gunning zegt niet te kunnen geloven dat liberale studenten iets anders zouden willen dan Jezus Christus prediken. Hij spreekt hen dus zeer indringend toe en spreekt hen aan op hun keuze dienaar van het Evangelie te willen zijn.”

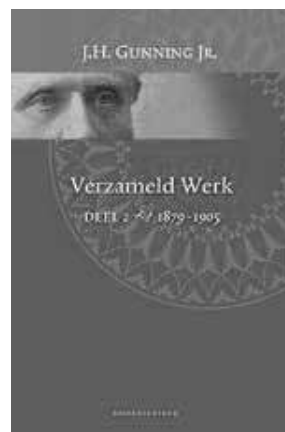
In de wetenschap draait alles om ‘waarheid’, in de zin van objectief, feitelijk en meetbaar. Dat klimaat is vandaag nogal dominant, maar het speelde al volop in de negentiende eeuw. Zoutendijk: “Gunning stelde: als dat wetenschappelijke idee van waarheid alles is, is schraalheid troef. Want die zogenaamde waarheid, over oorzaken en gevolgen in de feitelijke wereld, biedt ons geen troost en geen perspectief. Daar stoot hij door naar de kern. Je kunt je afvragen wat het grote doel is, in het hedendaagse wetenschappelijke bedrijf. Waar is het om te doen? Gunning vond dat de ‘eenheid des levens’ niet uit beeld mag raken. Hij bedoelde daarmee iets als een omvattend, verklarend wereldbeeld, waarin je de zin en samenhang van ons menselijke bestaan ter sprake

brengt. Hij bedoelde dat niet beschouwelijk of rationeel, maar persoonlijk en gelovig. Voor hem kon de ultieme waarheid niet anders dan ‘relationeel’ zijn: ons mens-zijn in relatie tot Jezus Christus. Dat is de dragende grond van alles, ook van de wetenschap. In zijn tijd signaleert hij al een verschuiving naar de kale wetenschap, die feiten vaststelt en daarmee basta. Dan is het een ‘verloren zaak’, vond hij. Vandaag zien we dit bijvoorbeeld bij het type wetenschap dat iemand als Dick Swaab beoefent. Vorig jaar is hij te gast geweest in onze Utrechtse Jacobikerkerk. Qua methodiek en rationaliteit is die wetenschappelijkheid zeer goed doordacht, maar wat je overhoudt is cynisme. Swaab straalt dat ook uit. Dat bedoelde Gunning als hij zei dat waarheid een verloren zaak is, als ze niet met Christus verbonden is.”

Is de mens van vandaag helemaal los van die ‘eenheid des levens’ en ook los van Jezus Christus? Gunning dacht, in zijn tijd, van niet. Ook Zoutendijk gelooft dat er een diep verlangen schuilgaat in de hedendaagse cultuur. “Ik werd daarin bevestigd door de boeken van Charles Taylor, de Canadese filosoof. Ik vind hem een soort apologet. Hij probeert de hedendaagse westerse mens beter te begrijpen dan hij zichzelf begrijpt. Je kunt discussies over geest en brein zien op tv, over het al of niet bestaan van de vrije wil, over de zin van ons leven hier en nu, na de dood is er niets. Taylor kijkt als het ware ónder die discussies, naar wat zich daar afspeelt, welk besef van waarheid eronder schuilgaat. Daar wil ik het over hebben, zegt Taylor en dat is precies ook wat Gunning beoogde. In het missionaire werk kun je daarbij aansluiten. Niet in wat mensen als zekerheden propageren, maar in wat hen raakt, wat hen ondanks alles voortdrijft. Dáármeë kun je vanuit de kerk verbinding zoeken.”

Missionaire werkers zouden met een zekere eerbied de mensen tegemoet kunnen treden, vindt Zoutendijk. “In elk mens zit een bepaald soort onrust die volgens kerkvader Augustinus pas rust vindt in God. Dat geldt ook voor de cultuur in brede zin. Gunning had daar gevoeligheid voor en hij ontwikkelde een visie daarop. Met zijn taal haakte hij erbij aan. Je hoeft Gunning niet te kopiëren, maar het spoor dat hij ging, is ook vandaag vruchtbaar te maken.”

J.H. Gunning jr.: *Verzameld Werk Deel 2. 1879-1905*, Boekencentrum, € 49,90

Drs. Andries Zoutendijk (geb. 1952) is sinds 1990 predikant van de Protestantse Wijkgemeente Jacobikerkerk in het centrum van Utrecht.